

‘Het gaat om geloof in museaal kunstbezit’

Truus Gubbels Jan Maarten Boll is lid van de Raad van State en sinds 1996 voorzitter van de Vereniging Rembrandt, die dit najaar haar 125-jarig bestaan viert. Een gesprek met een bevlogen kunstliefhebber. ‘Juist in dit jubileumjaar telt voor mij de particuliere basis die we van meet af aan hebben gehad.’

De Vereniging Rembrandt is een particuliere organisatie die Nederlandse musea financieel bijstaat bij het aankopen van kunstwerken die voor het Nederlandse openbaar kunstbezit van bijzonder belang zijn. Dat belang kan lokaal, regionaal of landelijk zijn. Uitgangspunt is de collectie waarin het object terechtkomt. Voor het Rijksmuseum gelden niet dezelfde normen als bijvoorbeeld voor het Hannemahuis in Harlingen. Deskundigen, eminente kunsthistorici, museumdirecteuren of -curatoren, maar ook ‘burgers’ die een duidelijke affiniteit met musea en met het doel van de Vereniging hebben, vaak verzamelaars, maken deel uit van het bestuur van de Vereniging en de Raad van Adviseurs. Met elkaar zijn het mensen die, aldus Boll, ‘een gefundeerde mening hebben over wat mooi en interessant is, maar ook kennis van zaken, die een idee hebben over prijzen en kunnen beargumenteren waarom een kunstwerk in een bepaald museum thuishoort’. Zij

beoordelen de aanvragen die door de musea worden ingediend.

Als voorzitter kun je een actieve of meer afstandelijke houding hebben. Bolls keuze is de eerste: inhoudelijke betrokkenheid zowel in de voorfase als tijdens het besluitvormingsproces. Als er bijvoorbeeld een spoedaanvraag bij het bureau van de Vereniging binnenkomt over iets dat op een veiling wordt aangeboden, is een snelle beslissing noodzakelijk. Met een of meer collegae worden belang, kwaliteit en prijs afgewogen, maar ook of er in de ‘Collectie Nederland’ al meer van dat soort werken zijn. Vrijwel altijd wordt nog even het oordeel van een specialist of een deskundig bestuurder of adviseur gevraagd.

Volgens Boll heeft in de Vereniging Rembrandt het afgelopen decennium de nodige professionalisering plaatsgevonden. Eerst was er een parttime directeur, nu is dat een fulltimebaan. Een actief bureau voor ledenwerving,

public relations en museale contacten is onmisbaar geworden. Voorheen gebeurde veel op vrijwillige basis en mensen spanden zich belangeloos in voor werving en activiteiten voor de leden. Dat kon nog omdat het aantal leden aanmerkelijk lager was dan nu. Halverwege de jaren negentig waren het er ongeveer 3500. Nu zijn het er ruim 9300. De hoop is dat er voor het einde van dit jaar, waarin het 125-jarig bestaan van de Vereniging gevierd wordt, 10.000 leden zullen zijn. Boll: 'Ik voorzie een verdergaande professionalisering gericht op een verdubbeling van het ledenbestand.'

Fondsen

Behalve contributies zijn schenkingen, legaten en donaties van groot belang voor de inkomsten van de Vereniging. Een aantal heeft de vorm gekregen van fondsen op naam, zoals het Hendrik de Jong Fonds voor tekeningen en het Beatrijs de Rooij Fonds, gericht op onderwerpen betreffende de Oranjes en op bloemstillevens, of het Dura Fonds voor Rotterdamse bestemmingen. Sinds 2004 bestaat de Tituscirkel waarbij circa honderd jonge kunstliefhebbers zijn aangesloten, die zich verplichten vijf jaar duizend euro per jaar te doneren. In 2006 heeft het Titusfonds, dat deels uit deze bijdragen is

Ik geloof in het maatschappelijk belang van openbaar kunstbezit

opgebouwd, bijgedragen aan de aankoop van het schilderij *Fauna* van Constant voor het Cobra Museum te Amstelveen.

De afgelopen jaren zijn er ook specifieke themafondsen ontwikkeld, bijvoorbeeld een Zilverfonds in 2005 en in 2006 een Glasfonds en een Prenten- en tekeningenfonds. Jaarlijks organiseert de Vereniging samen met *Het Financieele Dagblad* de Rembrandtlesing, waarvoor een fameuze buitenlandse kunsthistoricus, museumdirecteur of andere kunstkenner wordt uitgenodigd. In 2007 was dat de befaamde Souren Melikian, kunstcriticus van de *International Herald Tribune*.

Jan Maarten Boll ziet het als een voorrecht om betrokken te zijn bij het verwerven van openbaar kunstbezit. 'Ik geloof heel erg in het maatschappelijk belang van dat bezit. Ik meen ook dat er de afgelopen tijd sprake is van een belangrijke accentverandering. Niet meer alleen het kunsthistorisch belang van een object is reden om er veel geld voor uit te geven, maar ook het maatschappelijk belang van de museale context en de bijbehorende educatieve waardeoverdracht.'

In dat kader moet volgens hem ook het Nationaal Fonds Kunstbezit gezien worden, een in 1997 opgerichte aparte stichting onder beheer van de Vereniging Rembrandt. Aankopen van kunstwerken door musea in het kader van dit fonds moeten van 'evident' en 'eminent' belang zijn voor het Nederlandse openbaar kunstbezit. Boll: 'Neem bijvoorbeeld de aankoop van de *Victory Boogie Woogie* van Mondriaan. Het is het enige werk uit diens Amerikaanse periode in Nederlands kunstbezit; het is "de finale" in het werk van de kunstenaar. Het is een schilderij dat iets zegt over dans, muziek. En *last but not least* symboliseert het werk het gevoel van triomf, van victorie op datgene wat tot *Entartete Kunst* werd bestempeld – net als de kunst van Mondriaan zelf – en daarmee de victorie van de vrijheid van expressie op de

nazistische beperkingen van die vrijheid.’

Bindend element

In 2002 heeft de Vereniging Rembrandt haar doelstelling uitgebreid in termen van educatie. Boll: ‘Vroeger werd ervan uitgegaan dat dat een taak was voor de musea. Maar ook de Vereniging Rembrandt zelf moet het verband met de collectie aangeven en waarom het object zelf in het museum voor de samenleving als bindend element kan fungeren. Ook het benadrukken van het openbaar kunstbezit uit educatief oogpunt voor oud en jong en ongeacht de sociale herkomst is van belang.’

De symboolwaarde en de esthetische waarde kunnen in zijn ogen dan ook niet los gezien worden van de historische en maatschappelijke invalshoek. Als voorbeeld noemt hij het schilderij van Jan Steen in het Rijksmuseum, *De burger van Delft en zijn dochter*, dat met steun van de Vereniging is gekocht. Boll: ‘Kunsthistorisch gezien is dat werk misschien niet perfect: de boompertij is nogal vaal, er zit wat raar perspectief in en er zijn veel mooiere stadsgezichten. Maar wat het schilderij laat zien is zo belangrijk dat het moet worden getoond en kan fungeren als icoon – en waar anders dan in het Rijksmuseum! Wat mij vooral heel erg aansprekt is de sociale kringloop die in het schilderij zichtbaar wordt gemaakt. Het is een kwestie van gissen, maar het papiertje dat de burger in zijn hand houdt, zou een in elkaar gefrommeld verzoek kunnen zijn van een oude mevrouw, die daar met haar pover geklede zoontje of kleinzoonje staat, een mevrouw die betere tijden heeft gekend – wat je kunt zien aan de mottige bontkap. Zij staat op straat, op de keien waar de luxueuze dochter van de “gezeten burger” naar afdaalt. Ik zeg dit allemaal bij wijze van illustratie van het maatschappelijk belang dat maakt dat dit schilderij – voor meer dan 12 miljoen euro, een griezelig hoog bedrag – moest worden verworven voor het Rijksmuseum.’

Jan Steen (1626-1679), *De burger van Delft en zijn dochter* 1655. © Rijksmuseum Amsterdam

Boll geeft nog een ander voorbeeld: als iets al tijden in een museumcollectie is, moet het er volgens hem kunnen blijven als een (nieuwe) particuliere eigenaar het terug wil halen of verkopen. Alleen al het feit dat het werk zo lang deel uitmaakte van de collectie kan een argument zijn om steun te verlenen, zoals onlangs bij de aankoop voor het Rijksmuseum van de portretten van het echtpaar Wallis-van Strijp geschilderd door Jan Cornelisz. Verspronck die er al tientallen jaren in bruikleen hingen – zij het niet tegen elke prijs. Dat bleek eerder dit jaar nog toen het Rijksmuseum de plannen afblies om een mooi, maar te kostbaar schilderij van Rembrandt, het *Portret van Catrina Hooghsaet* (1657), binnen te halen.

Bodem in zicht

Per jaar heeft de Vereniging Rembrandt ongeveer anderhalf tot twee miljoen euro te besteden. Een deel daarvan komt van het Prins

Bernhard Cultuurfonds, ongeveer 650.000 euro. Boll: ‘Wij zijn daarvoor dankbaar, maar het is minder dan eenderde van wat de Vereniging eigenlijk uitgeeft. Vroeger gaf het Prins Bernhard Cultuurfonds bij uitzonderlijk belangrijke aankopen rechtstreeks aan de musea een bijdrage, maar dat is sinds enige tijd helaas niet meer het geval. Ik pleit voor verandering van dat beleid.’ Volgens Boll ziet de toekomst er voor het doen van zeer kostbare aankopen van evident en eminent nationaal belang nogal zorgelijk uit: ‘De bodem van het in 1998 door de onvergetelijke schenking van De Nederlandsche Bank bij het afscheid van de gulden gefinancierde Nationaal Fonds komt in zicht. Daar kun je nog een, twee keer een grote aankoop uit doen, maar dan houdt het op. Wij zouden in het Fonds graag een bestemmingsfonds van loterijgelden beheren om met “Rembrandts” reputatie, expertise en lange ervaring met consensusvorming in de kunstwereld dergelijke aankopen te kunnen steunen.’

De bijdragen van de Vereniging overtreffen doorgaans de 50 procent niet. Het gebeurt wel eens dat er meer gegeven wordt, bijvoorbeeld via een specifiek fonds als het Jaap en Joanna van der Lee-Boers Fonds voor aankopen van glas, in het bijzonder voor het

‘Het moet een museum toch lukken om 60 procent zelf te bekostigen’

Gemeentemuseum in Den Haag. Maar naar mate een werk kostbaarder is, lukt het vaak al niet om meer dan 10 procent te geven. Bij toegepaste kunst en oudheden komt het in de praktijk vaak neer op circa 40 procent. Boll: ‘Het moet toch lukken voor een museum om 60 procent zelf te bekostigen of ergens anders vandaan te halen. We streven voor Rembrandtsteun bij grotere aankopen naar iets tussen 20 à 25 procent, maar het hangt natuurlijk ook af van het geld dat je op een bepaald moment ter beschikking hebt. Wij stimuleren musea om ook bij andere steunverlenende instellingen een bijdrage te vragen. Vaak werkt het ook zo dat als de Vereniging Rembrandt steun verleent, er vanuit wordt gegaan dat het belang en de kwaliteit van de aankoop buiten twijfel staan. Ik ga ook wel eens naar een fonds om te melden: “Hier komt iets heel interessants aan en het zou prachtig zijn als jullie dat willen steunen.” Of: “Het is fijn dat jullie steunen, maar kijk eens of er niet iets meer gedaan kan worden.”’

Boll: ‘Natuurlijk maak je ook wel eens fouten. De Vereniging Rembrandt heeft, meen ik, destijds bijgedragen aan de aankoop door Museum Boijmans Van Beuningen van de *Emmaüsgangers* van Han van Meegeren. Honderd procent goed kun je het nooit doen. Maar echte miskleunen zijn gelukkig zeldzaam geweest in de afgelopen 125 jaar, want dat zou betekenen dat je verwijtbare fouten hebt gemaakt. Ons bestuurslid prof. dr. Peter Hecht stelt dat ook aan de orde in het jubileumboek dat in het najaar uitkomt, en waarin de geschiedenis van de Vereniging Rembrandt en de gesteunde kunstwerken worden beschreven.

Persoonlijk enthousiasme

Op de vraag naar zijn persoonlijke enthousiasme over aankopen met steun van de Vereniging noemt Boll een zilveren huwelijksbeker voor het Hannemahuis in Harlingen. Ook memoreert

Truus Gubbelsis redacteur van *Boekman*

hij *Vivat Oraenge* van Jan Davidsz. De Heem, een door de Vereniging Rembrandt georganiseerd nationaal geschenk ter gelegenheid van het zilveren regeringsjubileum van koningin Beatrix. Het is een prachtig schilderij met een uniek verhaal over hoop en vertrouwen in het Oranje-huis.

De motivering voor ondersteuning moet naar zijn smaak liefst verder gaan dan alleen esthetiek. Boll: 'Waarom vind ik Mondriaan zo fantastisch? Omdat er naar mijn stellige overtuiging niemand is, zelfs Malevich niet, die een zodanig consistente overgang van concreet naar abstract toont dat een niet-ingewijde er begrip en bewondering voor kan opbrengen... en die toch binnen dat Nederlandse "kader" is gebleven, beginnend met de Haagse School, overgaand naar het symbolisme, waarna hij zich bezighield met zee en molens en hoe langer abstracter werd en eindigde met die abstracte Victorie.'

Uiteraard kunnen niet alle aanvragen door de Vereniging gehonoreerd worden, zegt Boll. 'Er zijn soms enorme discussies, maar wel open gedachtewisselingen waarin voor- en tegenstanders aan het woord komen, van "ik vind het fantastisch" tot "ik zie het niet zitten". Ik streef uiteindelijk naar consensus, maar probeer ook door "opgewekte polarisatie" de discussie te stimuleren. Als je van meet af aan op consensus gaat, wordt het soms onvoldoende uitgediscussieerd en dat is niet goed. Ik inspireer in het bijzonder ook "de burgers", dat zijn degenen in het Bestuur die niet beroepshalve in de museumwereld actief zijn, om hun mening te uiten. Als leek heb je snel de neiging om de deskundigen het maar te laten uitmaken en dat is niet goed. Het gaat in de Vereniging niet alleen om deskundigen maar juist ook om leken met een open oog en liefhebbers met een kennersblik. Juist in dit jubileumjaar telt voor mij de particuliere basis die we van meet af aan hebben gehad heel erg.'

Boll ziet de Vereniging Rembrandt als 'exponent van de vitaliteit van de burgerzin' in Nederland tot ver in de toekomst actief. Dat houdt in dat niet alleen de groepen erbij betrokken blijven die vanouds steun verlenen aan de Vereniging – zeg maar de meer welgestelden, maar dat ook 'nieuwe' Nederlanders actief meedoen aan de opbouw van ons museale erfgoed. Idealisme en educatie moeten, wat hem betreft, drijfveer voor de Vereniging zijn en blijven.

'En als je dan vraagt wat ik in de toekomst nog graag zou willen doen, dan zou ik op de een of andere manier bij dat educatieve doel betrokken blijven ten dienste van ons openbaar kunstbezit. Maar ik vind het prima om volgend jaar weer doodgewoon burger te zijn, net als in het schilderij van Jan Steen. Dan ga ik met dat meisje mee naar beneden, naar de straat...'

Ter gelegenheid van het 125 jarig bestaan wordt de expositie *125 Grote Liefdes...* met steun van de Vereniging Rembrandt van 3 oktober 2008 tot 18 januari 2009 in het Van Goghmuseum te Amsterdam gehouden. Belangrijke aankopen die met steun van de Vereniging door meer dan dertig musea zijn aangekocht, worden er tentoongesteld. Op 14 oktober wordt ter gelegenheid van het jubileum de conferentie *Bondgenoten of Tegenpolen* georganiseerd samen met de Boekmanstichting, www.verenigingrembrandt.nl